

Андрій Окара

журналіст, політолог, письменник (Москва)

ВІТЕР ЗІ СТЕПУ

Вітер віяв зі степу вже третій день, і Надія Михайлівна Лелека, або просто Лелечиха, як її усі звали в селі, ніяк не могла вмерти.

Вже і рушники у дорогу зібрала, і сорочку — білим по білому вишиту, що в ній колись дуже давно дівувала — дурила хлопцям голови, а тоді зберігала все життя. І покривало собі купила — такого, здається, ні в кого у селі немає — з великим хрестом, янголами та виведеним “Живий в допомі Вишнього, під кровом Бога Небесного водвориться”, а знизу — череп з кістками!

Вже й батюшка з сусіднього села, отець Геврасій, приїздив — вона йому сповідалась, а той усі гріхи їй відпустив та ще й обіцявся з дяком та двома жіночками з церковного хору на похороні поспівати. Він молодий ще, а борода така длинюща, що й не во всіх старих виросте!

Вже й з сусідами простилась. Віддала їм свою перину пухову та подушки, книжки роздарувала, та чи стануть вони їх читати? Один тільки том Шевченкових віршів і лишила — нехай же не забудуть із собою покласти. І щоби квіточку синеньку потім на хрест почепили!

А смерть все ніяк не приходила по неї, лише вітер віяв у відкрите вікно — завіював до хати запах молодого степу, завіював білий цвіт з яблунь, груш, вишень та ще хтозна звідки. І здавалося, по всій землі немає нічого, крім цього вітру! Народився він, видно, посеред степового безкраю і віє скрізь, що й нікуди не дітисся од нього — здуває з дерев дівочу красу навесні, зрива осінні листочки, бентежить молоді серця та старечі спомини, і наче щось промовляє до неї, Лелечихи!.. І такий же міцний та дужий цей вітер, що от розворушив позавчора дах на сараї — всю солому на землю поскидав. Ну та їй вже той сарай тепер ні до чого — хай воно горить, хай іде все пожегом!..

Спочатку вона боялася вмирати, бо ховать було ні за що, та сусідка її, Галя (нехай Бог легку смерть їй колись, ще нескоро, пошле, а діточкам та онукам з правнуками — щастя та щоб ніколи отак не мучились) обіцяла на свої гроші поховати. Вона ж після того Галі свою стареньку хатину одписала — нехай буде добрим людям. Однаково з собою не візьмеш, а рідних, щоби було кому лишити, немає.

Вона гарна, Галя... Якби не війна — якби не повіяв колись зі степу отакій самий вітер, як оце й тепер, якби не забрав із собою Сашка, Лелечиноного сина, була б їй невісткою. Вони собі побратися думали, та куди там! Пішов Сашко за вітром — разом з німцями, — так і канув назавжди. А тоді й вона за сина... Ну та годі, годі вже, навіть ці споминання? Лише серце собі журити!.. А проте, як глянути, перша Галя донька, Катерина, що одразу ж по війні прибула, у молоді роки дуже на Сашка здавалась схожою — неначе синові очі крізь дівчину світилися! Чи може то Лелечиха тільки хотіла, щоби воно їй так було?..

Колись вона мріяла вмерти восени, коли в селі скінчаться жнива — зі степу повіє теплий вітер і з дерев полетить жовте листя. Тоді й вона тихо так собі відійде — ляже у свій тісний човник і попливе разом із вітром по степу, аж поки не загуркотить над головою і не посиплеться зверху золотий пісок... І всі односельці забудуть про свої турботи і прийдуть до неї прощатись, а на другий день, як за старих часів бувало, усім селом будити підуть. А колись ще раніше, то вже зовсім давно, ховали не на цвинтарі, а прямо в своїй же оселі — десь у садку під яблунями. От гарно тоді жилося! Ти вмер, а твої діти кожного дня до тебе ходять, ще й квіточки в головах посіють!..

Та минулої осені смерть обдурила Лелечиху — довелося старій зимувати. І ще спасибі тій смерті, що не прибрала її взимку, бо де ж тоді людей знайдеш, щоби згодились мерзлу землю лопатами довбати? Взагалі, за нею й плакати ніхто не стане, бо за такими старими навіть родичі не плачуть. Скільки їй років, точно не знав ніхто, навіть вона сама — знали, що давно за дев'яносто, а от чи сто буде, чи вже є — Бог вість... Одного разу до неї якийсь кореспондент приїздив — покладав фотоапаратом і написав тоді в газеті, що вона над усіма довгожителлями довгожителька, що по всій області, а може й по всій Україні нема старіших од неї!..

Лелечиха жила на самій околиці села, і степ починався одразу ж за хатою — двері дивилися в садок, а вікна — прямо на обрій. Раніше вона вчителювала в сільській школі, та як давно те було — в останніх її учнів вже онуки понароджувалися! А в неї тепер замість школи — садок, та такий великий і квітчастий, що там і жайворонки навесні співають, і виноград росте — з нього листя навіть взимку не облітає!

Отак тиждень тому пішла вона під свої райські кущі — пішла та впала, мов її підкосило. Добре, що сусіди побачили та в хату занесли. З тих пір вона більше й не підіймалась. Сусіди, добрі люди, їй тепер їстиносять, а вона майже й не їсть — наче крила поскладала. Хіба ж гадала, що на старості літ на ласкавий хліб піде?

Вона собі думала, що все, чому було треба, сповнилось в її житті, і що жити далі їй стало нікуди. Хай вже скоріше!.. Бо як літо почнеться, то до осені хіба можна помирати? І гріх то немалий (це ж і жнива доведеться зупинити!), та і хто ж за її садком доглядатиме? Хай скоріше розцвітають в степу маки, і вона тоді засне назавжди!..

А три дні тому бачила дивний сон — такий, що й самій згадати — сором великий, не те що переказувати комусь. Бачила, як у дзеркалі, саму себе — що вона, вже зовсім стара та жахлива, дитину носить! І живіт у неї круглий як гарбуз, і всміхається собі так гидко, немовби та смерть!

І вона після того собі думала, що от-от повіє степовий вітер і для неї почнеться нове життя, — вона народить дитинку, а тоді встане на ноги і винесе її у сад, і покладе під яблуні, і зверху буде завіювати яблуневий цвіт, і від того цвіту обличчячко в дитяті буде білим-білим, наче місяць на літньому небі!..

Свят, свят, свят! Спаси Господи! Що то з нею таке діється — до голови хтозна-що лізе! Хіба отаке можна собі думати? В її-то роки!..

Раптом щось тричі постукало у вікно.

То, мабуть, вітер дверима грюкає...

Все, кінець — то Вона прийшла і буде зараз по хаті танцювати!

Ой, ні — то янгол небесний до неї злетів — то маленька Надійка, сусідки Галі правнука, до неї прибігла! Ах ти, янголятко!.. Сама русява, а оченята сині-сині, як волошки в степу за селом, як колись у її Сашка!.. Поки вона ще дитина — живе у селі, а на той рік батьки Надійку до Києва заберуть — оддадуть в англійську школу. Хто ж тоді її, Лелечиху, провідає?..

— Баба Надя, тут якийсь-то дідусь в село на чолному автобусі плиїхав — все ходить по вулиці, до людей плистає, розпитує щось і плаче! Такий великий, а плаче так, як я плачу, коли мама цибулю ріже. І пло тебе у сталиків питав — де, каже, похована, як до могилки пойти? А по-українському так чисто говолить, що наші так не вмійють!

Еге ж, чорний автобус — то вже точно по неї! Отак воно й буває — ждеш чогось, ждеш, а коли воно прийде, то зненацька так розгубишся — слова мовити не можеш, ніби й не по тебе прийшли!..

— Мамо! Мамо, це Ви? Я своїм очам не вірю — хіба таке може бути! Хіба на світі стільки живуть?.. Я вже й слово це давно позабув: мамо, мамо! Як чудово, що Ви живі, що мене дочекалися!.. Я вже сам старий, як той собака, а Ви оце й поки живете!.. Мамо, ну як воно Вам тут?

— Це ти, Сашко?

— Я, мамо. А хто ж це ще може бути!

— Сашко, синочок коханий! Насилу я до тебе потрапила! І як же я дожидала тої смерті, щоб тебе скоріше побачити! А чи сам ти тут давно?

— Та де?

— Ну це ж мабуть рай, чи що? Хіба пекло?

— Мамо, та що то Ви собі таке подумали? Та живий я, живий!

— Живий? Так хіба і я ще не вмерла?

— Ні, мамо, не вмерли! І як же то треба Бога хвалити за те, що життя Вам зберіг!

— Та і я собі думаю, як це смерть до мене так тихо підкралася — з якого боку, що я й не помітила? Еге ж, так виходить, я ще жива!..

— Ну не плачте, мамо, не плачте! Бачите — ось він я! Я ж повернувся, чого тепер плакати? Не плачте, бо я й сам зараз розплачусь як дитина!..

— Синочок мій любий!.. Дай хоч мені виплакати, не перебивай!

— Ой, мамо...

— Ану, тепер розкажуй, як ти оце живеш? Тільки давай скоріше, бо я не можу довго ждати!

— Та я в Англії живу, мамо, в Англії. Як у війну пішов з нашого села — де тільки доля не мотала — і в Польщі, і в Німеччині, та навіть у Римі, в Італії, довелося пожити — будь воно неладне, отаке життя! А тоді вже в Англію занесло — так ото й досі там.

— То у тебе, мабуть, і жінка в тій Англії є?

— Аякже, є й жінка, є й два сини, і онуки теж. Жінка сама англійка, але діти по-нашому добряче так розмовляють. І церква в нас там є, що служба лише українською відправляється.

— Ой, як би я хотіла подивитися на ваших дітей та на внуків! Я ж то собі думала, що прожила так — пустоцвітом, а виходить ні — і після мене хтось залишиться! Чого ж ти їх з собою не привіз?

— Та коли б усе так просто... Ну та нічого, мамо, наступного разу привезу обов'язково! Усі разом приїдемо — от тоді побачите, які в Вас онуки з правнуками гарні та розумні повиростали! Я їм багато про Вас розповідав — ось побачите, мамо, як вони Вас любитимуть!..

Лелечиха прожила ще п'ять днів, але більше вже так і не піднялась. Наприкінці останнього, п'ятого дня, коли сонце хилилося до обр'ю і біля неї сидів Сашко й розповідав їй про Англію та про Рим, та про різне таке цікаве, вона побачила, як чорні стрункі тополі за вікном край дороги, що їх ще за Сталіна садили, усі враз побіліли. І лише сонце запало за обр'ю, як раптом, де не взявся, налетів вітер і міцним поривом розкрив навстіж вікно і захлеснув усю хату своїми хвилями. І по виразу блаженства на материному обличчі Сашко зрозумів, що то вже все, і що по неї прийшли добрі ангели...

Лелечиху поховали на сільському цвинтарі, за яким одразу ж починається степ. Як те не дивно, на похорон зійшлося мало не все село. Навіть колишні учні Надії Михайлівни, які давно забули про неї, враз згадали і споминали між собою, що була вона доброю та привітною, чи не єдина серед усіх вчителів, і що її усі любили, навіть директор школи. І що то дуже рідко буває, коли бездітні вчителі такі ласкаві до чужих дітей. Був і батюшка, отець Геврасій, був і дяк, і півчі, і гарно так виспівували “Нині одпускаєши”, що деякі жінки навіть просльозилися. І всім же хотілось на справжнього англійського мільйонера (так по селу говорили), Сенді Стерка, подивитись. Грошей у нього за тутешніми мірками справді знайшлось чимало, тому й поминки зібрали в будинку культури, що був у селі найбільшим, і там кожному знайшлось де сісти.

Наступного дня рано-вранці пан Олекса (як він наказав усім себе величати), сусідка Галя та її правнука, маленька Надійка, пішли на кладовище будити Лелечиху, але та не прокинулася.

— Уставай, мамо, ми тобі сніданок принесли!..

— Ні, не чує...

Постояли біля могилки, — Галя розплакалася.

— Бабушка, ти чого плачеш? Баба Надя залаз далеко-далеко полетіла — їй тепер так гарно там! Вона ще до нас плилетить, плавда?

— Правда, правда, моя дитинко...

— Вона буде прилітати до тебе кожен вечір і розповідати тобі казки, — світлим поглядом змріяв дівчинку пан Олекса.

Вони ще трохи постояли, а тоді повернули степом на село.

— І як же вона страждала, сердега, як страждала! Як тільки живою додому повернулася! Хай тепер Господь за усі її муки до себе забере та дасть їй вічне блаженство, — причитала Галя дорогою.

— Про що це ти? Звідки мама поверталася?

— Як про що — про Михайлівну, звичайно. Вона тобі хіба нічого не розказала?

— Та ні, нічого такого не казала, здається. Вона все більше мене слухала. Може щось і хотіла, та не встигла?

— Чи побоялася синочка журити, — в Галиних словах почувся прихований докір.

— Та за що ж вона страждала? Розкажи, не муч мене!

— А за що тоді люди страждали? Піди тепер поспитай! За те, що в окупації була, за те, що син з німцями утік — за те й страждала! Як Красна армія прийшла, так і почали її скрізь тягати — все про тебе допитувались. А тоді повезли з села хтозна куди — через сім років лише й вернулася! На Північ — аж кудись за Кострому, чи що.

— Бабушка, а де вона ця Костлома? — запитала маленька Надійка.

— Ой, дитино, то дуже далеко — то в Росії.

— А за день туди можна доїхати?

— Ні, Надійко, не можна, ні за день, ні за два... То треба спочатку до Москви їхати, а тоді ще й ще. Там холодно і непривітно. Ти не думай, ми туди не поїдемо!

— А куди ми поїдемо?

— Ми в Київ поїдемо, дитко, в Київ.

Вона обернулась до пана Олекси:

— І, бувало, розкажує: отак весь день вони працюють як катюги (ліс там валили, чи що?) — ледве до бараку доповзають. Ну хіба в такому пеклі довго протягнеш? А одного разу, каже, виходжу вранці на двір — і наче світ для мене інший — чистий та прекрасний, і небо наче якесь прозоре, і вітер дме не так, а ніжно і ласкаво, та і я сама не така — ніби од усіх гріхів своїх очистилась, і душа в мене легка-легка, як пташка!.. Оце тільки раз їй таке і було — більше ніколи не повторювалося.

— Боже мій, якби я тільки знав! Я вже більше як тридцять років намагався до вашого цього Світового Союзу приїхати — до вас до всіх — до мами, до тебе!

— Ну що ж, нарешті приїхав. Через півстоліття...

— Галю, та куди я тільки не писав! І до нас, і на твоє ім'я, і в сільраду. Ні — ніякого привіту! Або мої листи губились десь по дорозі, або Совіти забирали — Бог їх тепер розбере!.. От я й подумав — скоро самому на той світ збиратись — дай хоч раз на рідні місця глянути! Та й приїхати тепер до вас не те що за Совітів — тепер просто. Ніхто допитуватись не стане — а чим ти, добрий чоловік, у війну займався — у кого стріляв?

— І було тобі з тими німцями плутатись!

— А що, комуністи кращі? Що вони тут з вами робили! Та може я й до поліції пішов, щоб німці дівку не займали, ти не думала про це? Може, я заради тебе пішов!

— Сашко, не треба! — Галя відвернулася.

Якийсь час вони йшли мовчки.

— А моя Катерина — ну старша дочка, що в Києві живе, то твоя дитина...

— Моя? Як моя? Невже? Хіба таке може бути? — він схвильовано зупинився і подивився у повнії сліз Галині очі. — Чому ж ти раніше не сказала?

— Та де ж ти ото був, щоб тобі казати!

— Галю, це правда? Моя дочка?.. Ви йдіть без мене — я дожену... Йдіть, добре?

Галя, понуривши очі, взяла дівчинку за руку, і вони мовчки попрямували до села.

Пан Олекса зупинився на пагорбі і глибоко дихнув цього свіжого весняного вітру, що віяв на нього з усіх чотирьох боків, що заповнював запахом весни всю його душу і розпирив груди, і раптом подумав, що скільки б не носило його по землі, скільки б не мотало у житейському вирі, скільки б метушня та марні сподівання не одвертали від чогось такого, найголовнішого, а от тепер — ніби вселився в нього той вітер, і він, як вдруге народжений мамою, стоїть тут, посеред цього, зеленого наче море Ромоданівського степу, і готовий охопити весь земний обшир і всю складність Божого задуму!..

Закинув голову назад — і десь там, серед неба, у височині, вітер погнав тоненьку білу хмарку, наче мамину душу. І він думав, що все тепер на світі так, як і було завжди, як і повинно бути — і до нього, і після нього, і після всіх інших.

І що немає кінця і краю землі нашій, і що будеш йти день, ніч і ще день, і скрізь по цьому степу зустрічатимеш високих щирих людей з довгими скіфськими лицами, із засмаглими серед неосяжного простору поглядами, що народились, вирости і все життя проживають на цім степовім вітрі. А як хто засинає — вітер приходить по нього й переносить у вирій — в щасливий край всеблаженствуючих душ, де нема ані ночі, ані зими, ані печалі — там вічно сяє золотава зірниця, там росте старезний дуб — ще од тих часів, що Господь Бог створив і небо і землю, там йдуть медові дощі та шумлять густі, аж до піднебесся трави, і лише свіжий степовий вітер, наче Дух Святий, витає і тут і там, і наповнює Небесною Ласкою увесь всеосяжний світ.

